

Kosmas Politis: Ve čtvrti Chadzifrangu

DIMITRIS NOLLAS

Generace 30. let, jejíž působení se neomezilo jen na literaturu, ale zasahovalo i do dalších oblastí, zejména malířství, vnáší do řecké společnosti touhu po celkové obnově. Přestože konkrétní dopady na tehdejší řeckou společnost jsou sporné, je třeba ocenit odvahu, se kterou umělci této doby přistoupili k nutnosti změn v oblasti umělecké i společenské. Země tento nový impuls potřebovala. Přišel v okamžik historicky pro ni velmi důležitý: ideologie Velké myšlenky se teprve nedávno zhroutila a po maloasijské katastrofě v roce 1922 bylo Řecko nuceno přijmout 1,5 milionu přistěhovalců. Možná právě pro nezdar ve společenské rovině, tedy v otázce změny způsobu myšlení a přeměně společnosti z tradiční na moderní, jsou myšlenky generace 30. let stále živé a dodnes se o nich diskutuje.

Nechme nyní stranou poezii, která v průběhu 20. století změnila směr řecké literatury. Naopak próza této generace vyvolávala sice ve své době značný rozruch, avšak přinesla málo děl, která by dnes stála za pozornost. Měla samozřejmě svůj význam, protože většina členů této generace byla součástí místní duchovní elity a podílela se na formování kultury této doby. I společnost si uvědomovala hodnotu svých prozaiků a udělovala jim ocenění a různé hodnosti a postavení, která jim poskytovala značný vliv.

Přesto musím trvat na svém kritickém postoji k prozaické tvorbě této generace. Jedinou výjimku, a to zcela jednoznačně, pro mě představují následující tři autoři: Kosmas Politis, Jannis Beratis a Nikos J. Pentzikis. Ačkoli tito spisovatelé tvoří v souladu s evropskými literárními hnutími této doby, jádro jejich díla zůstává jednoznačně řecké. Jejich tvorba nenapodobuje, je autonomní a i po mnoha desetiletích si udržela svou hodnotu.

Kdykoli se v dílech hlavních představitelů této generace (jako byli Karagatsis, Theotokas, Terzakis, Venezis, Myrivilis) objevuje motiv dětství, týká se především dospívajících mladých lidí, kteří se nachází v procesu přeměny svého charakteru, a ne v útlém a ještě „neposkvrněném“ dětském věku. Tak je tomu například v Theotokasově díle *Αεωνής* (1940, č. *Slzy dospívání*, 1979) nebo v díle *Ταξίδι με τον Έσπερο* (1946, Výlet se západem slunce) od Terzakise. Naopak v románu Kosmase Politise *Στον Χατζηφράγγου* (Ve čtvrti Chadzifrangu) hraje dětství velkou roli a zastihuje každou další zmínku o věku, ať je jakkoli důležitá pro vývoj příběhu.

Stručně o životě a díle Kosmase Politise

Kosmas Politis (vlastním jménem Paris Taveludis) se narodil v Aténách v roce 1888, ale vyrůstal a studoval ve Smyrně, kam se jeho rodina přestěhovala v roce 1890 a kde žil od 2 do 34 let věku.

Jeho nejznámější romány:

Λευονοδός (1930, Citronový háj)

Εκάτη (1934, Hekata)

Eroica (1938, Eroica)

To Jiri (1945, To Jiri¹)

Στου Χατζηφράγκου (1963, Ve čtvrti Chadzifrangu)

divadelní hra *Κωνσταντίνος ο Μέγας* (1957, Konstantin Veliký)

a bezpočet překladů.

Když v době nacistické okupace odešel do důchodu po téměř 40 letech práce v různých bankách, přeložil mnoho knih. V roce 1945 pracoval krátce jako překladatel pro British Council v Aténách.

Zásadní obrat nacházíme v románu *To Jiri* vydaném v roce 1945. Časově odpovídá Politisovu vstupu do služeb Komunistické strany Řecka. V tomto románu se autorův zájem o původní hrdiny – měšťáky s nadbytkem volného času – přesouvá k lidem z nižších vrstev, k chudým nádeníkům.

Tento fakt můžeme přisoudit radikalismu, který v té době zavládl v řecké společnosti a který byl podpořen odbojem proti nacistické okupaci. Z tohoto důvodu také znamená vstup do KSŘ ústup modernismu v Politisově díle. Zde musíme upozornit na skutečnost, že v roce 1944 bylo Politisovi již 57 let.

A zatímco se všeobecně předpokládalo, že v průběhu 50. let se autorův literární přínos završil, napsal Politis ve svých 75 letech román *Ve čtvrti Chadzifrangu*, který byl na pokračování vydáván v literárním časopise s vysokým nákladem *TACHYDROMOS*. Zde byl dovršen jeho příklon k námětům z řeckého prostředí a k řecké tradici prostřednictvím románu, který je odrazem života řeckého lidu a který zároveň spojuje všechny principy a znaky moderního evropského románu.

Román Στου Χατζηφράγκου

Děj románu se odehrává ve čtvrti Chadzifrangu ve městě Smyrna na počátku 20. stol. Další čtvrtě ve Smyrně se nazývaly Francká, Židovská, Provaznická, Arménská, Koželužská a Velké hostince. Byla to čtvrt obyčejných řeckých rodin a chudých lidí ve městě, jehož hlavní společenské stigma je zřejmé hned z prvních stránek románu: je to mozaika různých kultur a národností. Kromě toho je tato symbolika zcela zřejmá i z názvu čtvrti *Χατζηφράγκου* (chadzifrangu). Slovo je tvořeno dvěma kořeny, a to slovem tureckoarabského původu *χατζής* (chadzis), které pochází z islámu, zatímco druhé slovo *φράγκος* (frangos)² je německého původu a pochází z křesťanského Západu.

Vyprávění rozvíjí obraz Smyrny, města na březích Iónie, na přelomu 19. a 20. stol. Románem se prolínají tři základní motivy:

---

¹ Pozn. překl.: Název čtvrti ve městě Patra na Peloponésu.

² Pozn. překl.: Termínem *frangos* byli označováni obyvatelé západní Evropy (Francouzi, Italové, ...), tedy katolíci či protestantští křesťané.

* Ráj dětství a nostalgické vzpomínky na něj

Symbolika dětského věku jako období ráje je každému zřejmá. Bezstarostné hry, nevinnost a žádná obavy ze zítřku, s těmito jasnými symboly ztraceného ráje se v románu setkáváme.

Půvab a živost Politisova románu spočívá ve skutečnosti, že ráj dětského věku nekončí pouze s plynutím času, ale také se ztrátou místa. Ráj nekončí pouze proto, že děti už nejsou dětmi, že dospěly, končí, protože spolu s nimi mizí také Smyrna: je ničeno místo jejich snů a obyvatelé města jsou vyhnáni z ráje jako Adam a Eva.

Ačkoli po katastrofě v roce 1922 nacházíme na území bývalé Smyrny turecký Izmir, už to není to stejné město. K tomuto poznamenává Mackridge: „Takto odstranit nebo vykořenit polovinu obyvatel velkého města a město systematicky zničit, aby po nich nezůstala jediná stopa, je ojedinělý fenomén ve světové historii, alespoň v té novodobé.”³ Ale zánik Smyrny nezpůsobil ani tak požár, jako spíše odchod ortodoxního obyvatelstva: město je společenský organismus, který je tvořen lidmi, nikoli stavbami. Původní Smyrna již existuje pouze v paměti lidí, kteří ji zažili: stala se téměř imaginárním městem. A toto pomyslné město se Politis pokouší zmapovat.

* To nás vede k druhému motivu díla, kterým je role města v románu.

Když se ve městě Smyrna, které je hlavním aktérem románu, protloukáme společně s dětmi – malými objeviteli, v každé uličce a na každém náměstí, v každém zákoutí a na každé pláži, na každém dvorku a v každém obydlí poznáváme zblízka svět dospělých. Seznamujeme se s malými i velkými radostmi jednotlivých rodin, s životem jejich dětí, která probíhají zahradami s melouny a zeleninou, aby skočily do vln Egejského moře. V uličkách a na náměstích se spolu s dětmi stáváme svědky zničení celého města a jeho obyvatel. Významným dramatickým prvkem románu je setkání dvou chlapců, Aristose a Stavrakise, s mrtvým tělem mladé dívky. Toto setkání předznamenává Aristosovo utopení, a jsme tak nuceni si uvědomit, že uprostřed tohoto reje dětských her může bezstarostnost kráčet ruku v ruce s neštěstím, dokonce i se smrtí.

Podrobný popis města vzniká způsobem, jako by Politis studoval živou bytost. Na základě tohoto díla bychom mohli Smyrnu přesně zmapovat. Autor v díle vyjadřuje svou lásku k místu a popisuje a pojmenovává vše, co přitahuje jeho pohled, ale také jeho srdce, obdobným způsobem jako jeho kolegové, např. Joyce, Proust, Papadiamandis aj. Podstatný rozdíl mezi Politisem a ostatními spisovateli, v jejichž díle se často objevuje místopisný motiv, je ten, že Smyrna je již zcela imaginární místo, město, které se navždy ztratilo a může být vzkříšeno pouze prostřednictvím vzpomínek.

* Celý děj románu provází žárlivost a konflikt dvou chlapců, jejichž příběh končí utopením Aristose a sebevraždou Stavrakise. Jejich komplikovaný vztah tvoří třetí základní motiv díla. Jedná se o problém spoluzití – neschopnosti žít s někým jiným.

³ MACKRIDGE P. Η ποιητική του χώρου και του χρόνου Στου Χατζηφράγκου. In: K. Politis. *Στον Χατζηφράγκου*, Athina: Estia 2010, 35.

Dva kamarádi, Aristos a Stavrakis, představují dva pohledy na tentýž svět. Stavrakis je živý a akční chlapec, je odvážný, sportovec, ale také hluboce zasažený bídnou situací své rodiny. Na druhou stranu Aristos je plachý, hloubavý, snílek s dobrým vychováním a dobrým rodinným zázemím. Jejich rozdílné povahy i odlišné společenské postavení (avšak v rámci jednoho společenského celku) je vedou k tomu, aby si navzájem pomáhali a doplňovali se. Jejich vzájemné city jsou komplikované, zvláště u Stavrakise, u něhož přicházejí chvíle, kdy rány na duši obrací přátelství v závist a žárlivost.

Charakteristická je část s potyčkou obou chlapců a utopením Aristose.

Ve městě se smíšeným obyvatelstvem (Řeci, Turci, Židé, Arméni, Angličani, katolíci Levantinci evropského původu), z něhož většina je řecká, se přátelí řecký pop Nikolas s židem Zachariase, a tak se Smyrna zdá být velmi tolerantní společností. Zde, „ve čtvrti Chadzifrangu“, spolu křesťané a židé žijí bez problémů, a když už se objeví nějaký projev nepřátelství, není osobní a netýká se blízkých nebo sousedů. „Pro Řeky bylo označení ‚žid‘ spíše abstraktním pojmem,“ vysvětluje Politisův vypravěč. A tak občas Řekové nazývali židy „příživníky“, židé naopak Řeky označovali za „špinavce“, a dál vedle sebe žili svůj život.

Velkou vášní žida Zachariase je hra na arabskou loutnu, která ho provází při zpěvu žalmů. Pop Nikolas, velký milovník hudby, navštěvuje židovskou rodinu tajně v noci, kdy jej nemůžou spatřit ostatní křesťané a způsobit tak skandál. Řečtí křesťané jsou sice tolerantní, ale propast mezi církvemi je nesmírně veliká, rozhodně mnohem větší směrem k židům než k Osmanům. Pop Nikolas se svojí vírou, nepřetržitě ponořený do pochybností, nepodléhá fanatismu, je často skeptický a neustále si jako každý člověk pokládá otázky týkající se Boha. Je sympatickou podobou duchovního, který věří v lásku, lidskost a porozumění, a o tom také káže.

Skrze popa Nikolase autor v tomto díle vyslovuje vlastní humanistické a – řekněme – socialistické myšlenky. Za tím, co pop Nikolas dělá, říká a o čem přemýšlí, za touto pokrokovou a hloubavou postavou se skrývá autor, který k nám promlouvá.

Pokud bych chtěl svou přednášku o románu Kosmase Politise *Ve čtvrti Chadzifrangu* shrnout, poukázal bych především na dva pilíře, na kterých autor svůj román staví, a těmi jsou dětské přátelství a lidová čtvrt, kde Politis přikládá větší význam dětem než dospělým. Zdá se, že společenské pozadí a věk zvolil Politis s úmyslem převyprávět drama Smyrny a prostých lidí tak, jak se vryla do dětského vědomí.

Na závěr bych rád uvedl, že existuje ještě jeden motiv, který stojí za povšimnutí, a to fakt, že přes mnohé zmínky o Turcích, Arménech a evropských Levantincích tyto společnosti nehrají v románu podstatnou roli. Politis chce zrekonstruovat město v podstatě řecké. Chce také upozornit na skutečnost, na kterou poukazuje i samotné zapojení cizího slova jako *chadzifrangu* do fonologického a morfologického systému novořečtiny, a totiž že řecký jazyk, ale Řekové obecně, jsou známí svojí schopností přejímat cizí prvky.

Přeložila Věra Šmídová